

KOLUMBIJSKA PROZA

Germán Espinosa *Zaton svežega grozdja*

... ker na njem je bilo vse sveto
kot marmor pobožnosti ...

Efraín Huerto

Odkar se je bil Tatay – to je bil samo ljubkovalni vzdevek – izkrcal v Puertu Barriosau, je minilo že več mesecev, ko je dojel, da je bil tarča zloveščega izsiljevanja. Iz sobe številka deset Hotela Imperial, kamor mu je strežnik občasno prinašal steklenice viskija in demižone sode, je z grenko negibnostjo opazoval kolonialno mesto, od katerega bo po dveh potresih kmalu ostala samo še kopica kamnov, na kateri se bo dvignila moderna Gvatemala. Ampak potekal je šele mesec september 1915. leta in Tatay ni imel niti toliko moči, da bi premišljeval o tistem drugem potresu, ki je na drugi strani morja pretresal šibke temelje sveta in njegove kulture. Njegov sin, ki se je imenoval enako kot on, je od časa do časa iz sosednje sobe prihajal k njemu na obisk, ob tem pa dal jasno vedeti, da je v Gvatemalo pripotoval samo zato, da bi popazil nanj. Vendar je bil ta poganjek neljubezni, s katerim ni bil v stiku že zelo veliko let, mislil pa je lahko samo na tisto sanjavo glavico svojega drugega sina, Güicha, ki ga je bil že skoraj pred enim letom zapustil s Francisco sredi zmernih, a mogoče preroških sunkov vetra španske jeseni.

Vedel je, da ga spodaj, v veži hotela, z nerazrešljivo vztrajnostjo čaka majhen zbor pisunov in pesnikunov, ki ga je pripravljen obsuti celo z najnižkotnejšim laskanjem. Hkrati mu ni bilo neznano, da to počno v najboljši dobri veri. In da so med njimi nekateri, ki se jim lahko zaupa, ki so *čisti*, kot jih je rad imenoval, še posebno tisti Arévalo, avtor *Maye, Las rosas de Engaddi*. Ali tisti Drago Bracco ... Ampak sprevidel je, da je bil padel v past in da je obup ugoden

samo za to, da jih ima za sokrivce – zaradi dejanja ali opustitve dejanja – pri tej satanski goljufiji. A, to, *moja kristalna duša je prosojna; vendar kristalna je ko okno, svetloba, ki sprejema, je zabodna ...* Ti verzi so ga obsedli, ne toliko zaradi svoje izdelanosti, temveč zato, ker so izhajali iz drugih njegovih verzov, zdaj že daljnih. Če bi se duhovna prosojnost spremenila v navadno modo, bi to imelo nepredvidljive posledice. Tatay je s pogledom šel čez strehe škrlatno rdečih strešnikov in si prizadeval, da bi na nebesnem oboku našel nekaj – sam ni vedel kaj –, kar bi mu dalo upanja. Mesto, kjer je živel pred petindvajsetimi leti, v obdobju Justa Rufina Barriosa, mu je ponujalo svojo vaško dremavost, svojo neskončno zatopljenost vase, ki sta se mu v srcu in na mehkem in milem obrazu usodno spreminjali v tesnobo.

Od vseh oseb, ki so v varljivem somraku hotela prežale nanj, se je najbolj bal Alejandra Bermúdeza, ki ga je pred nekaj meseci zapustil v New Yorku, zdaj pa se je vračal, da bi se napital na gvatemalski pojedini. Tisočkrat raje kot njegovo je imel družbo neznosnega francoskega konzula, ki je trdovratno vztrajal pri tem, da bi mu govoril o *Monstres parisiens* ali o *Les folies amourenses* Catulla Mendèsa. Večkrat si je že prizadeval za to, da bi v eno ali drugo smer razrešil položaj. Neštetočkrat že je v predsobi dolgo čakal lastnika in gospodarja Gvatemale, ne da bi ga ta blagovolil sprejeti. Manuel Estrada Cabrera je od njega pričakoval kaj več kot samo kratko pesem o njegovi materi, ki mu je *pokazala glorio bleva* in *Palado s svojo sulico*, natisnjeno v *Diario de Centroamérica*. Verjetno pa ni bil pripravljen na to, da bi mu kaj takega ukazal iz obličja v obličje. »Zakaj me ta človek noče sprejeti?« je vprašal Adána Vivas. »Kaj vsemu se človek izpostavi v teh afriških pašalukih Srednje Amerike!«

Vivas je preroško molčal. Minili so že tisti izvrstni dnevi, ko se je Tatay na železniški postaji, ob množični in slavilni dobrodošlici prebivalcev glavnega mesta, od ganjenosti zjokal. Tisti dnevi, ko je pred topoglavim ljudstvom in finimi intelektualci, ki so določali takt in hvalo, razkazoval svoje vrtnice, svoje labode, svoje grlice, svoje

gondole, svoje lire, svoje princese, svoje paže, svoje satire, svoje madrigale, svoje španske melodije in tudi svoja junaška preklinjanja ali pozdrave. Tisti dnevi, poleg tega, ko je v nepodpisanem člančiču diskretno pohvalil kakšno faseto tiranovega dela, ker je vedel, da je sijajen gojitelj ljudske izobrazbe in ker mu je bil dolžan velikansko uslugo, s tem pa bi se moral Estrada Cabrera čutiti zelo dobro poplačanega. Tatay je dobro vedel, da so se doslej njegovi sovražniki zaman zaganjali proti čistosti njegovega življenja, kljub, seveda, njegovemu močnemu popivanju in njegovim dandijskim ekstravagančam. Včasih so ga kritizirali, ker je sprejel diplomatska mesta od Joséja Santosa Zelaye, vplivnega moža v Nikaragvi, komur je bil generalni konzul v Parizu in nato tajnik delegacije pri Panameriški konferenci v Rio de Janeiru. Ampak Zelaya, čeprav vladar *de facto*, je vodil liberalno revolucijo leta 1893 proti konfesionalnemu režimu Roberta Sacase; z orožjem je bil podprl revolucijo, ki je v Hondurasu strmoglavila diktatorja Vásqueza; za svojo državo je dosegel vnovično priključitev Mosquitie; uveljavil je laičnost v šolstvu; vzpostavil je civilni zakon in sekulariziral pokopališča. Resnici na ljubo povejmo, da Tatay, ki je v tistem času z družino prebiral dneve trdovratnega pomanjkanja, ni imel razloga za to, da bi odklonil ponudbo, ki mu jo je dal minister Adolfo Altamirano, eden snovalcev liberalne ustave iz leta 1893.

Nekaj drugega pa je bilo to, kar so zdaj zahtevali od njega, kar je Estrada Cabrera sam pri sebi negoval: naj Tatay zapoje epsko hvalnico njegovi satrapiji. Že pet mesecev ga je silil v žaljiva čakanja v predsobah in brezupne opravke, medtem pa se je do vrtoglavih višin dvigal račun v Hotelu Imperial, kjer je bil na začetku tako radodaren z viskijem in šampanjcem. Žal je bil Tatay, že v obdobju, ko je bil pesnik otrok, ko je v Xolotlánu stopil v absurdni zakon, ko je v Valparaísu ponočeval s Pedrom Balmacedom in Domitilio, v Parizu pa z Jeanom Moréasem, postal suženj alkohola. Tega se je dobro zavedal in v Madridu, kjer je po navadi stanoval, so zaradi njegovega velikega talenta prenašali nekatere njegove blodnje in nezmernosti, tako kot tistega večera, ko se je zatekel k Píu Baroiji

in ga rotil, naj ga zaščiti pred ruskimi nihilisti, ker je čutil, da mu sledijo. Tudi v mirni Valldemosi, ob kartuziji, je mislil, da je doživel strašno vizijo Luciferja, zato se je odločil, da bo svojo dušo opral pri spovedi z nemškim duhovnikom, kateremu je dejal: »Oče, moje življenje je bil roman,« ta pa mu je odgovoril: »Sin moj, moje pa dva; moliva.« Ampak njegov duh se je ohranil, kljub telesnim hibam, pokončen. Zadosti, da je ostro oštel Teodorja Roosvelta ob umazani zadevi s Panamo. Zadosti, da je dvajset let prej napovedal pohod kajzerjevih imperialnih kopit v Francijo. Zadosti, poleg vsega tega, da je z novimi krili opremil jezik Kastilije, ki je v zamudni pozabi svojega davnega dvorskega blišča postopala po vijugah neoklasicizma in romanticizma.

Zdaj, ko je bil Tatay med štirimi stenami te hotelske sobe jetnik, ne da bi vedel kako, nekega malega tropskega tirana, ki ga je bil prevaral, ko je bil nezmožen tega, da bi še naprej denarno podpiral množično pitje lokalnih boemov v njegovo čast, ko je vedel, da Estrada Cabrera ne bo pokrtil računa, razen če izpod njegovega peresa ne bo vzbrstel nezaželen ditiramb, je dojel, da je prispel do poslednjega razpotja. Njegovo zdravje, prej čvrsto, je nenadoma opešalo v New Yorku, *kjer ga je Tánatos, jezdec in mršav, prestrašil s svojim srpom na carcassei konja ...* Tánatosa se je najbolj bal, še iz davnih časov, ko sta mu Serapia in Indijanec Goyo, v hiši polkovnika Ramíreza, kjer so v nadstreških gnezdile sove, pripovedovala zgodbe o dušah v vicah in prikaznih. Iz časov, ko mu je njegova stara teta – starka, ki so jo vso pobelila leta in je trpela nenehen drget – pripovedovala o menihu brez glave, o kosmati roki, ki te je lovila kot pajek, in mu kazala, ne daleč od velike razmajane družinske hiše, okno, skozi katero so bili hudiči odnesli Juano Catino, *zelo pregrešno žensko, nerazsodnega telesa*. Iz časov, ko sta skupaj molila k sveti Trojici, da bi zaklinjala črno nevihto. Iz časov temnih, morečih sanj v otroštvu, v katerih je v roko ugriznil brezoblično prikazen, ki ga je nadlegovala, in začutil, kot da je zobe zabodel v oljnato voščenko. Nekoč je Tánatosa poskusil osladiti tako, da je hlinil, da ga je videl skozi oči kentavra Medona, in trdil, da ni mršav

in uvel, temveč to, da z njegovega obraza sije prikupnost device, godne za ženitev, da v levi roki nosi zelene palme zmagoslavja, v desni pa kupo z vodo pozabljenja. Ljubezen da spi ob njenih nogah kot pes ... In vendar

*ustrašljiva zavest naše človeške prsti
in grozljiv občutek minljivosti, groza,
da gremo tipaje, z občasnim preplabom,
proti neizogibnemu neznanemu ...*

»Živinozdravnikov ne potrebujem!« je dejal v Hotelu Imperial, spet priklenjen na posteljo zaradi živčne depresije, ko so se uradni zdravniki drznili prepovedati mu viski. Ne, viski je bil njegova edina tolažba od tistega jutra naprej, ko sta Francisca in mali Güicho zapustila kabino ladje *Antonio López*; bilo je, kot da sta se pogreznila v daljavo in preteklost ter ga prepustila, proti svoji volji, nepredvidljivi usodi. Francisca je jokala vso noč; rekla mu je:

»Tatay, ostanite. Odpotovali boste v prevari.«

»Ne, ljubezen moja, mene nihče na prevara. Bermúdez je dober prijatelj in rojak.«

Bermúdez ga je bil obiskal nekaj tednov predtem, da bi ga prepričal, da mora zdaj, ko se je tragedija zgrnila nad Evropo, svoj literarni ugled zastaviti za službo miru (to krasno abstrakcijo). »Dobri prijatelj in rojak« je v ozadju slišal žvenketanje zlata, ki bi ga ameriške univerze utegnile plačati za predavanja Latinoameričana na vrhu slave. Tatay je v tem videl samo možnost, da bi komu bil koristen. Če so angeli naivni, potem je bil on naiven kot angel. Njegov je bil rod Lautréamontov, Rimbaudev, Verlainov. Njegova veličina – veličina Baudelaira ali Hugoja. Njegova hudobija – hudobija zračnega duha. Rodil se je kot pesnik, *valolom večnosti*, od nog do glave. Predvojna Evropa, Amerika diktatur ga nista okužili. Njegova zadrega – zadrega laboda med lužami ... Zatorej je pisal direktorju podjetja Compañía Trasatlántica Española, markizu Comillas, in ga zaprosil za vozovnici za New York.

Antonio López je v Brooklyn priplula neko megleno in silno mrzlo novembrsko jutro. Mesto je bilo v medli svetlobi, onstran mogočnosti migetajočih škrlatnikov v širokem rečnem ustju Hudsona, razbrisano. Na pomolu je Tataya obšla prva slutnja: nedavno mu je v Parizu, v prav nič radodarnem Parizu, skupina intelektualcev, s slovitim pesnikom *Les idylles antiques*, Paulom Fortom, na čelu, izkazala spoštovanje; v Raveni mu je bil podeljen edinstven privilegij, da se je smel s prsti dotakniti Dantejevih posmrtnih ostankov, odlikovanje, ki ga je z grozo odklonil; po vsej Latinski Ameriki, in celo v luzitanski Braziliji, so ga množice radostno prihajale pozdravit; v New Yorku pa sta bila pozdrav pomola in mrzlega jutranjega svitanja edini pozdrav. V tem ni hotel videti še enega znaka brezbržnosti (ali omalovaževanja) saškega sveta, temveč skrivno opozorilo angela smrti: Tánatos je začel zaposlovati njegove misli, tokrat pod videzom velikega strica, resičastega telovnika. Sprejele so ga, s hladno vljudnostjo, ki jo pri njih zbuja Latinoameričan, Hispanic Society, Authors League, American Academy of Arts and Letters in Browning Society. V prvi izmed njih je z naglasom, ki je zaradi svoje blagosti ostal neslišen, prebral nagovor:

*Hohenzollern: na čelu tvojem
zlati je orel.
Francoskega Vidca spominjam se
pesmi, zvenečega, živega speva,
kjer bronu pravica ukazuje ...
Bog je nad vsem; na vrhu
gorá človeške slave
pa angel strašan nenadoma razvnema
groma božanskega zmešano glavo
in žare senc izlivajo
ognjeni dež in dež strupeni;
Ábadon, Apolión, Pokončevalec – to je isto –
pa se dviga izmed strani Knjige brezna.*

Veliko mesto mu je v kosti pognalo nagoni strah. Za sijajem Pete avenije je zaznal zakrinkano revščino; zaslutil je množice, ki so med Bronxom in Manhattanom umirale od neurij; na njujorških golgotah je zaznal vso klico človeškega trpljenja, ki jo jupitrsko štiti, paradoksalno spodbuja orel velikanskih in močnih peruti. Prezir do njegove ljube Latinske Amerike je bil skovan v srebrno medaljo, ki mu jo je vsilila Hispanic Society, drugorazredno odličje, ki ga je kasneje odvrigel v kateri koli pivnici, ob tem pa pripomnil, da so neki *aurea mediocritas*, kot je bil Blasco Ibáñez, podelili zlato. Ko so mu tistega decembra sani in hermelinasta krzna starega božička v izložbah Pete avenije, ki so prinašale malo ljubezni na ta svet kolosalnih hiš, luksuznih jaht, dobro nahranjenih psov, predragih dirkalnih konj in otrplih rojev črncev in Judov, pomagali živeti, je v njegovem duhu zraslo prepričanje, da Severna Amerika ne potrebuje špansko govorečih pacifistov: takrat je bila tako samozadostna v svojem saškem svetu kot, denimo, Arabci v muslimanskem, kljub Kalmikom, Kitajcem, Kanakijem, Japoncem, Italijanom in ljudem z vsega sveta, ki so se neprenehoma sprehajali po njenih neštetih četrtih. V stanovanju na Sedeminštirideseti ulici, kjer sta z Bermúdezom stanovala, je začelo primanjkovati hrane. Tatay je bil velik kuhar: njegove jedi so bili pokusili – in nato tudi pohvalili – najboljši gurmani Evrope. Ob tej priložnosti je dokazal svojo spretnost za varčno kulinariko v vojni podobnih razmerah. Ampak prišla je zima in miloščine hispanofilskih družb niso zadoščale za to, da bi se obvarovala pred hudimi napadi ledenega mraza. Treba je bilo sprejeti (ne za pet tisoč, kot je hotel Bermúdez, temveč petsto dolarjev, kot je on menil, da se spodobi) nesebično ponudbo čudnega bankirja literata, imenovanega Huntington, Bog mu daj večni pokoj. Bermúdezu je zasmrdelo po razkrojinu, opazil je, da miši zapuščajo ladjo, in se jim hitro pridružil. Lepega dne je zginil in zapustil pesnika, *nebeškega strelovoda*, zgubljenega med bobni kamnite njujorške džungle.

Nekega večera se je Tatay znašel v dobrodelni kliniki; oblegali so ga zdravniki, zgroženi nad bednim stanjem njegovih jeter. Bil je

Tánatos, *jezdec in mršav*, ki je zdaj postajal vidnejši. Zima je bila pesniku vcepila svoj globoki pisk v telo in je bolehal je za dvojno pljučnico. Rešila ga je njegova mogočna telesna konstitucija, nekoliko temnega Indijanca Čorotege, pooblaščenca. In tudi navzočnost njegovega sonarodnjaka, Aníbala Zelaye, in gvatemalskega ministra v Washingtonu, Joaquína Méndeza, človeka – kaj hočemo – ki je pogosto koketiral s pesništvom. Méndezu je prišlo na misel pisati vsemogočnežu v Gvatemali, Manuelu Estradi Cabreri, in ga obvestiti o položaju velikega latinskoameriškega pesnika v severni zimi. Satrap je pokazal svojo zvitost; prav nič se ni obotavljal. Po nekaj tednih je račune na Sedeminštirideseti ulici pokrila vlada neke neznane *banana republic*. Prosili so, naj pride pesnik raztrest svoje perle v deželo quetzala. Tatay je odplul s *Sixaolo* proti Puertu Barriosu in spet začutil ljubkovanje popularnosti, ko je pristal v vmesnem pristanišču La Habana. Isto je začutil v gvatemalskem pristanišču, na poti v glavno mesto, prve mesece na pojedinah v hotelu, kjer je tistega oktobra leta 1915 iz sobe številka deset še vedno nejasno videl škrlatno rdeče strehe, kamor so se tu pa tam posedali vrabci in jastrebi.

Tisto jutro se je Tatay spraševal o svoji slavi in v ustih se mu je pojavil okus po žolču. Potem se je spomnil daljnega večera, ko je v kavarni d'Harcourt prvič videl tragičnega favna, Paula Verlainea, čigar podoba zakrknjenega boema se je popolnoma ujemala s portretom, ki ga je narisal Eugène Carrière, kupil pa luksemburški muzej. Alejandro Sava ju je predstavil: *Poète américain, admirateur* itn. Tatay je v slabi francoščini zašepetal, kako vdano ga občuduje, in sklenil svoj dolgovezni govor z besedo *gloria* ... Verlaine je začel udarjati po mizi in z astmatičnim glasom godrnjati: *La gloire! ... La gloire! ... Merde encore! ...* Zdaj je vse to bilo ožarjeno z močnim, a daljnim sijajem zvezde v somraku. Verlaine je bil umrl pred dvajsetimi leti, on, ki mu je napisal *Responso*, pa je bil tukaj; oblegali so ga lovski psi, gnusil se je samemu sebi, gnusilo se mu je njegovo lastno telo (ni bilo angelsko), gnusili so se mu njegove temačne misli in vse mesto, ki ga je bil prej ljubil, zdaj pa ga je

stiskalo s svojim podeželskim in korumpiranim zrakom ... Če bi mu le nekdanji tovariši lahko pomagali: Soussens, Lugones, Nervo ... Sinoči je Arévala vprašal, ali lahko namesto njega napiše hvalnico Estradi Cabreri, on pa se zaveže, da jo bo podpisal; zlagal se je, da preprosto ne zna pisatiotic v verzih. Arévalo je užaloščeno odgovoril, da ne more, da je njegova muza strogo lirična.

Stopil je do brušene lune na zrcalu in opazil svoj popačeni obraz, mlahav, volovskih oči, z lici, ki so se spuščala na spodnjo čeljust. Kako drugačen od nekdanje moške lepote. Kako drugačen od tistega Tataya, ki ga je nekoč spoznala Francisca, celo drugačen od tistega, ki se je bil poslovil od Güicha na ladji *Antonio López*. Drugačen od tistega, ki je gledal kot čista zarja, ki se je smehljal kot roža ... Zdaj, ko se je komaj približeval petdesetim letom, se tudi jokati ni mogel. Spustil je roko na podstavek zrcala, nameraval je udariti s pestjo, zatuliti na ves glas. Roka se je rahlo dotaknila valovitega papirja. Pogledal je. Od kod ta ovojnica brez glave? Pismo je bilo naslovljeno njemu, vendar ga je v dveh ali treh urah, odkar je tisto jutro, zaprt v svoji sobi, srkal viski, zdaj prvič zagledal. Naglo ga je odprl. V notranjosti je pazljivo prepognjeno našel pesem, ki se je kasneje pojavila na strani 1262 njegovih *Zbranih pesmi* (Aguilar, Madrid, 1954), ki pa je on ni nikoli napisal. Bila je obotavljajoče posnemanje njegovega sloga, ki se je včasih zatekal k njegovim davnim izrazom, kot *skrivni kult* v njegovem *Responso*, ali zgolj držam iz preteklih let. Priobčil jo je *Diario de Centroamérica*:

... in premaknila je kretnja boginje
roko Estrade Cabrere.

Vkrcal se je tistega novembra, v pristanišču San José, namenjen v Nikaragvo. Tokrat ni na bregu ostala nobena samotna in zgubljen iluzija in kakor pes tulila smrti, kot takrat, ko je svojo watteaujevsko barko napotil proti Kiteri. Ruben Darío je zdaj dokončno odhajal z vsemi svojimi iluzijami na neizogibno srečanje s Tánatosom, ki ga bo spoštljivo in ljubeznivo pokril v njegovem rojstnem kraju, kot

je bil to naredil hlap vola, ki ga je pod žarečim zlatom sonca videl v svojem otroštvu. Umril je naslednjega šestega februarja, isti dan, ko se je na drugi strani oceana zbudil Güicho ter začel vpiti in zahtevati ljubega očija Tātaya.

Beograd, 1978

Prevdel Pavle Fajdiga